

Українська національна ідея та еліта: доцентрові (соборні) і відцентрові (регіональні) виклики

Наголошено на необхідності консолідації українського суспільства на засадах опрацювання національної ідеї, яка акумулює етнічні, цивілізаційні та інтеграційні компоненти розвитку як націоцентричні. Їхня фундаментальна сутність полягає у визначенні України як соборної, української, гідної людини та нації (держави). Автор висуває нову соціогуманістичну парадигму буття нації як матрицю творення української ідеї, що ґрунтується на паритетному захисті нації і кожного громадянина, їх мов, культурних традицій, економічного, інформаційного та інших просторів. У цьому сенсі аналізуються рушійні сили розвитку соборної спільноти, з одного боку, як доцентрові, столично-метропольні, без ефективної соціалізації яких нація не зможе модернізуватися та на рівних партнерських засадах інтегруватися в світове цивілізаційне співтовариство. З другого, – елімінується здатність соціуму зберегти свою автентичність (відрубність, ідентичність) серед різнобарв'я культур, традицій та інших головних ознак окремішності кожного народу, тобто його можливості захистити територіальний, економічний, культурний, інформаційний та інші сегменти національного простору за умов глобалізації та дії відцентрових, особливо антиукраїнських, антидержавних постімперських сил.

Ключові слова: українська національна ідея, сталість і тяглість суспільного розвитку, соціогуманістична парадигма, ідеологія державотворення та становлення нації, національна ідентичність, середовищеспроможність нації.

Вступ та актуальність проблеми. Більш ніж трьохсотлітня історія нашого уявлення свідчить, що першопричиною чи не усіх бід української нації було нерозуміння доленосної ваги універсальних і взаємозалежних чинників державотворення – єдності Батьківщини, неподільності її землі та збереження українськості. Саме це спричинило поділ спочатку по Дніпру, відтак по Збручу, а нині диктує межу – екзистенційно-духовну: Україна українська чи асимільована в «русском мире». Що більше, після анексії Росією Криму ця межа стала постімперсько-ультимативною: Україна – не європейська унітарна, а федеративна держава з Луганською, Донецькою та, можливо, іншими регіональними республіками. Поки що регіональні вимоги агресивно-захланного сусіда, який роками видавав себе за «старшого брата», спричиняють великі кроваві жертв нового типу війни – гібридної. Такої війни ні світ, ні Україна ще не знали. Хоча вододіл чи точка відліку

© С. Й. Вовканич, 2014.

псевдоперемог люмпену над світлом розуму, що ставали трагічними, відомі в нашій історії не вперше. Власне, з боєм такі помилки спроектував на площину трагічних подій ще П. Куліш в історичній повісті «Чорна рада». Компартийна ідеологія заборонила цей твір буцімто тому, що його автор, за її визначенням, – український буржуазний націоналіст, а значить – шкідливий для радянських людей. Проте, саме великий патріот України Куліш показав, що необдумані рішення черні, ігнорування думки козацької еліти, інтелектуальних авторитетів нації, чи не найбільше зашкодили нашій державності. Адже призвели до наявності двох гетьманів в Україні, до її поділу на ліво- і правобережну, врешті, до розділення за Андрусівськими домовленостями (1667 р.) між Польщею і Московією. Поділ відбувся вже без України, так мовити, – заочно. Адже, звісно, що жодній із сторін не потрібні були формальні та приручені гетьмани, тому ніхто і не питав у них згоди. Водночас, ця угода є повчальною і для тих, хто тоді не без втіхи самочинно ділив Україну. Парадокс, але саме з моменту, висловлюючись мовою сучасних російських ідеологів, її «декомпозиції», почався занепад Польщі і розвиток агресивних імперських мотивацій Московії, котра потім поділить й саму Річ Посполиту. А ми, за Іваном Мазепою, «през незгоду самі себе звоювали». Рівно ж – через амбіції гетьманства і традиційне самоїдство, кочубейство, а, головню, через неопрацьованість стратегії розвитку держави, її національної ідеї, євроінтеграційних планів, нерозумно змарнували ту точку біфуркації, за якої у випадку протекторної угоди з третьою стороною, скажімо, з Туреччиною, як це вчинила Румунія, – могли б зберегти свою державність.

Розробленість проблематики. Сьогодні ніхто не має права пересувати небезпеку Берлінської стіни на Схід України. Ми, українці, єдиний народ і вектор вибору нашої інтеграції за місцем проживання, за критерієм об'єднання, ціннісних орієнтацій та розуміння доцентрових сил – Європа! Це було визначено Україні ще триптихом національної ідеї від Миколи Хвильового: Даєш інтелігенцію! Геть від Москви! Даєш Європу! Для цього будьмо хоч трішки інтелігентами, аби зрозуміти, що вступатимемо в ЄС чи НАТО не окремими регіонами, а **цілісною соборною** країною. Тому маємо сконсолідуватися не лише навколо патріотичних проєвропейських українських сил, а й не забувати стратегічно-мудре застереження іншого видатного харків'янина Юрія Шевельова про три найбільші небезпеки нашої державності: Москва, український провінціалізм і кочубейство. Ці небезпеки сьогодні мають як зовнішній і внутрішній вимір, так й походять з історичного минулого, головне, аби не продовжилися в майбутньому. «Маємо постійно тримати в пам'яті, – сказав новообраний Президент України Петро Порошенко під час інавгурації, – суворі уроки національно-визвольних змагань сімнадцятих-двадцятих років минулого століття.

Тоді нашу політики не змогли об'єднатися, спільно протистояти агресії. Володимир Винниченко боровся проти Михайла Грушевського, Симон Петлюра проти Павла Скоропадського. А Нестор Махно – проти всіх». Приклади постійної боротьби політичних еліт, «махновщина» не сприяли ні збереженню української державності, ні реалізації національної ідеї.

Проте, їх перманентно можна, на жаль, оновлювати. Для виправлення нинішнього становища слід і можна, на наш погляд, зробити інші, більш корисні і важливі для держави, принаймні, дві стратегічні речі. По-перше, **сконсолідувати** націю на засадах справжніх духовно-інтелектуальних загальнолюдських цінностях. По-друге, рушійною силою для внутрішньої і зовнішньої інтеграції соціуму має стати **українська національна ідея** (УНІ) як стратегічна програма дій уряду і народу, як суспільна ідеологія державотворення, що в **соціогуманістичному** аспекті акумулює загально-цивілізаційні імперативи. Шкода, але в цьому напрямку майже нічого не робиться.

У нас не тільки майже кожен Президент намагається прийняти Конституцію України під себе, а і введено буцімто демократичну норму, що «жодна ідеологія не може називатися державою як обов'язкова». Ця теза не цілком суголосна з попереднім записом: «Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності». Що більше, це призвело до того, що Україна досі не тільки немає ідеологічного супроводу свого державотворення та становлення нації, а й девальвовані проблеми актуалізації національної ідеї, пошуку позитивного її історичного тлумачення, наукових досліджень перспектив розвитку в інформаційно-просторовій, інноваційній моделі розбудови національної держави за умов одвічних загроз її суверенітету з боку Москви, внутрішніх суперечок щодо євроінтеграційних намірів тощо. Фактично в цьому плані в Україні немає ідеологічних партій, навіть комуністи не є українськими. Це все ставить на порядок денний нагальну потребу: опрацювати систему ідеологічного забезпечення державотворення в Україні та закрити спекулювання запитанням: ідеологічний плюралізм чи монізм, соборність чи федеративність, президентсько-парламентська республіка чи навпаки? Адже вийшло так, що в Україні ні того, ні іншого немає: обпiкчись на чужинській монополії тоталітарних ідеологій, зокрема комуністичній, ми боїмося доторкнутися думкою до своєї, розмаїття її сучасного ідеологічного дизайну.

Можна зрозуміти німців, які заборонили не тільки нацистську ідеологію, а й, настрашені гітлерівськими маніпуляціями з проведенням загальнонаціональних референдумів, не послуговуються ними у післявоєнній Німеччині. Однак, причому тут Україна та її **національна ідея як споконвічна мрія** здобуття свободи і державної незалежності, як концептуальна програма розвитку демократичної, вільної країни?

Натомість наші північні сусіди, які мають безпосереднє відношення до формування тоталітарних імперсько-більшовицьких ідеологій творення т. з. «нової радянської людини», побудови світлого «комуністичного майбутнього», що призвели до нечуваних в мирний час людських жертв і трагедій, нині не гребують ідеєю «обустройства России» чи побудови «русского мира», «принуждения к миру» сусідів тощо.

Виклад основного матеріалу. Національна ідея – категорія, властива етнічним, громадсько-політичним формуванням, що стали націями. У таких націй є свій усталений суспільний концепт, ідеологічний духовно-інтелектуальний супровід державотворення, що ґрунтуються на ідеї (мрії), яка консолідує спільноту, є її підоймою, програмою і дороговказом діянь. УНІ теж має свою генезу розвитку.

Незалежно від поглядів і підходів до формування УНІ нація повинна об'єднатися і консолідуватися навколо визнання того, що історично процес виникнення, становлення та поширення української ідеї проліг від демократичної Конституції Пилипа Орлика, Кирило-Мефодіївського соціального гасла «Україна без холопа і пана» через Міхновське усвідомлення України як національної самостійної держави, боротьбу УНР, її злуку з ЗУНР та визвольно-бойовий клич УПА «здобути або вмерти» за неї до сьогоднішніх пошуків і розробки євроінтеграційної стратегії розвитку нашої країни в системі модерних світових держав та досягнень їх життєвих стандартів.

Нині контекст УНІ не обмежується розбудовою держави як такої. На порядку дня – **якісні** її характеристики. Пам'ятаймо запитання Президента Л. Кучми: «Скажіть, **яку** державу будувати?». Реалії такі, що, виходить, досі ніхто так і позитивно не відповів. А без цього і саме існування держави як національного утворення, особливо після агресивних дій Росії, під загрозою. Це актуалізує знання та усвідомлення значення національної ідеї в творенні модерної держави Україна, в її правовому та морально-ідеологічному забезпеченні, що дозволить адекватно зрозуміти історію українського народу, гарантувати мирне сьогодення нації та ефективно прогнозувати її майбутнє в світовому вільному співтоваристві. Справедливе є і зворотне – нерозуміння національної ідеї України не дозволяє вибудувати цілісну концепцію її минулого, оцінити сучасне і унеможливорює розроблення адекватного стратегічного прогнозу майбутнього. **Ще гірше, відсутність національної ідеї або її деградація ведуть до роз'єднання та руйнування країни, до продовження окупації її економічного, інформаційного, ідеологічного, зрештою, територіального просторів.**

Отже, в Україні немає нічого більш невизначеного, водночас найчастіше живаного, особливо високими політиками та урядовцями в позитивному,

однак, набагато рясніше, шкода, в негативному контексті (аж до повного заперечення), – аніж **дискурс національної ідеї**. Рівно ж – ми є свідками зловмисної спекуляції поняттями «етнічна» і «політична» нація в час, коли, здавалось б, Україна буде громадянське демократичне та інформаційне суспільство, в якому всі надумані політиканами суперечності зникають введеним в науковий обіг дефініції «громадянська нація». Особливо посилюються спекулятивний тиск на соціум під час передвиборчих багатліт. Доморощений негативізм, псевдонаукове критиканство та лукавство владного інтелектуального антиукраїнізму, бажання на ньому висунутися чи прислужитися сусідові, дезінформувати власний народ, а відтак розколоти і поділити країну, – настільки переповнюють інформаційний, нібито національний простір зухвалістю, цинізмом та марнославством, що дивуєшся, чому в Україні, як у США, при в'їзді до населених пунктів, зазвичай немає лозунгів: «Якщо не любите Америку, то забирайтеся геть!». Чому, на відміну від цивілізованих країн, в Україні досі нема законів про натуралізацію (набуття громадянства) іммігрантів, про покарання зловмисних заперечень Голодомору (аналогічно Голокосту) як геноциду українського народу, про духовно-інтелектуальне забезпечення ідеології стратегії національного відродження, заборону трансляції антиукраїнського контенту теле-радіоцентрами, врешті, про люстрацію поборників УНІ? Чому так довго умислюємося в нашу національну Ідею як консолідуючий націю інтегральний чинник, не можемо зважитися на підвищення її ваги для сьгоднішніх процесів державотворення та становлення нації, надати їй відповідні знання та правове підґрунтя?

Нелегка дорога до реалізації національної ідеї великою мірою зумовлена не тільки поневоленням України близькими сусідами, а, головню, тим, що загарбники цілеспрямовано нищили нашу національну ідентичність, історичні традиції, мову, культуру, господарку. Вороги намагалися відірвати нас від пробатьківського коріння, розмити почуття державної самостійності, гордості, вкрасти навіть ім'я, анексувати метрополію Київської Помісної церкви, а пограбованих представити як безбатченків, що можуть бути щасливими лише у великій сім'ї завойовника. До анексії Криму, кривавих дій сепаратистів на Сході України, здавалося, що українству за національну ідею не треба вже умирати, а продуктивно, творчо, самовіддано і чесно працювати та жити, втілюючи її новітню місію в багатогранних внутрішніх і зовнішніх вимірах – безпекових, ментальних, духовно-інтелектуальних тощо. Натомість, нині збройним силам Україні треба захищати від агресора територіальну цілісність держави, а національно – патріотичній спільноті активно вести пошуки обґрунтування сутності своєї держави не на чужій – не своїй землі, знову захищати своє право на власну національну ідею, на свій суверенітет.

Міцним фундаментом і наскрізним елементом підмурівку державотворення має стати широко соціалізована УНІ – густо змішана на загальноукраїнських інтересах, високих суспільно-моральних, традиційних духовних та матеріальних цінностях – обітована земля, соборна незалежна держава, її питома мова, єдина Помісна церква, національний інформаційний, освітній, науковий та інший простори, історична пам'ять, конкурентоспроможна економіка, благополучна екологія, заможний народ, європейський вектор інтеграції, рівноправні взаємини зі всіма добримими сусідами зокрема і світовим співтовариством взагалі. Врешиті-решит, побудова національної, демократичної держави та інформаційної, громадянської спільноти.

Проте, це слід робити в умовах не тільки потужного подвійного посттоталітарного і залишково-імперського тиску авторів неоколоніальних ідеологій і «руських миров», а й тимчасової окупації частини наших земель. Мета агресора очевидна: позбавити українство механізмів захисту своєї етнічної, культурної, релігійної та інших видів національної ідентичності, цілісної системи традиційних світоглядних цінностей та духовно-інтелектуального супроводу сучасних державотворчих процесів як орієнтирів загальнонаціональної єдності, світової інтеграції. Україна, як і кожна країна, що прагне консолідувати націю, захистити рідну землю, повинна не лише закласти у будівлю свого дому державотворення та становлення нації якнайміцніший підмурівок – свою національну ідею, дати їй чітку дефініцію, визначивши візію та місію в процесах національного і духовного відродження, рівноправної інтеграції в світове співтовариство, а і мати можливості долучитися до цивілізованих процесів прогресу, демократії, колективної оборони. Сподіваючись на власні сили і ресурси, маємо усвідомлювати споконвічну агресивність небезпечного сусідства. Тому слід якнайшвидше долучитися ефективної колективної європейської оборони, аби втілити національний ідеал в суспільне життя. Що таке в цьому контексті Українська Національна Ідея?

Українська Національна Ідея – це своєрідний комплекс вірувань і духовне кредо народу, квінтесенція патріотичних почувань, національного світобачення та усвідомлення державної незалежності, суверенності її інтересів; це концепт-конструкт духовно-інтелектуального потенціалу нації, тобто людей – державотворців і співгромадян, які, спираючись на минуле, мобілізують творчі зусилля та здобутки сучасні і майбутні, на становлення і консолідацію українського народу як єдиної політико-етнічної громадянської спільноти і цілісної одиниці світового співтовариства, щоб наблизити національний

ідеал до найвищих досягнень людства в різних сферах розумової його життєдіяльності на шляху прогресу та добробуту.

Ця дефініція достатня для нації, тяглість (безперервність, спадковість) розвитку якої не переривалася. Збереження ж національної totoжності титульного народу, який упродовж віків намагалися знищити, вимагає вивчення її не лише як явище складної соціально-економічної, етнічної, культурно-мовної, релігійної, екологічної та іншої природи в духовно-інтелектуальному, феноменальному і вельми динамічному історичному контекстах, а і як багатofакторну програму сучасного розвитку країни, підвищення її суб'єктності, субсидіарності, конкурентоспроможності і т. інше. Отже, УНІ – це не лише програма дій на завтра, засвоєння і збереження набутків минулого, його історичних, традиційних інституцій, а й науково обґрунтовані, сконсолідовані, інноваційні та інтеграційні спрямування сучасників у світоглядному, мотиваційно-ціннісному та інших духовно-інформаційних, просторово-часових вимірах. Врешті, УНІ – це семантичний знак об'єднатися, ідеологічна основа (гасло, тренд) такого об'єднання; рівно ж – лоція, за допомогою якої належить привести український корабель в гавань Державності європейського рівня, гідного трудової і вільної людини.

Такий підхід до концепту УНІ ґрунтується на загальноукраїнських інтересах, що акумулюються, на наш погляд, такими сучасними складовими Великої національної ідеї – **Україна: соборна, українська, гідна людини і нації**. Не будемо деталізувати кожну складову, за якими стоїть ціла низка факторів другого порядку, ресурсів і пріоритетів їх застосування тощо. Тут лише зазначимо, що соборність – це не тільки географічно-територіальні атрибути, а й **соборна** (синергійна) здатність нації творити українську державу, наповнювати її ділами добрими і, за Хвильовим, **великорозуму**. Свята святих завдань УНІ – це сформувати єдиний національний економічний, мовно-інформаційний, культурний, релігійний та інші простори та допомогти всім українцям, незалежно від місця проживання, усвідомити себе соборною **державоцентричною нацією**. Отже, соборність – це не лише інтеграція економік регіонів, а й консолідація народу на рівні духовних, морально-психологічних характеристик, внутрішньо притаманних людині, її свідомості та ментальності. Феномен соборності України – це її цілісність і керованість, водночас, національно-свідома синергійність діянь людей як організованої спільноти, як духовно-інтелектуальної соціетальної «молекули». Рівно ж – українська Україна не означає зловмисно підкинутого гасла: Україна лише для українців. Таку позицію затаврував ще Михайло Грушевський,

позиціонувавши демократичну думку: якщо ти живеш в Україні та працюєш задля її добра, ти – українець. Тут йдеться, головню, про українськість як якісну характеристику нації, збереження та відродження її національного духу, інформаційного простору, середоспроможності народу ковітально збільшувати свій генофонд і тяглість розвитку. Коли ж мова про державу, гідну людини і нації, то, насамперед, йдеться про якісний рівень життя, людського розвитку, його відповідність високим міжнародним імперативам і стандартам, до яких нам хоча важко, але ми «дотягнемось».

Ми також виокремлюємо Малу національну ідею: «**Знання, інформація і рух (чин, дія)**» як робочий інструментарій вирішення тих чи інших складових Великої. Мала ідея – це поточне, часто тактичне гасло. Мала як частина Великої стратегічної національної ідеї спрямовує за умов глобалізації продуцентів лідерської інтелектуальної власності, творчу енергію наукової молоді на: інтенсивне використання нових знань, досягнень науки, інтелектуально-інноваційних чинників створення модерної національної держави, економіки знань, збільшення інвестицій у розвиток людини, її культури та інтелектуального капіталу; побудову інформаційного, громадянського й правового суспільства, збереження генофонду українського народу, тяглість його розвитку в плані безперервного досягнення високої освіченості, креативності, духовності та моралі; зрештою, пізнання навколишнього світу, зменшення його ентропії та небезпек – внутрішніх і зовнішніх. Малих ідей як інструментів Великої ідеї може бути кілька. Приміром, зараз в період неприкритої війни Росії, актуалізується гасло часів життя українців в довоєнному (Другої світової) ворожому оточенні «**Свій до свого по своє**» чи «**Наші гроші в руки своїх**».

Таким чином, мета сьогоднішніх складових УНІ – це формування соборно-сконсолідованої нації як повноцінного, самодостатньо соціально-економічного, етнокультурного, політико-правового, філософсько-історичного середовище в системі національного інформаційного простору, який не гнітить, не розмиває тотожність народу; в ньому повнокровно функціонує традиційна система передач знань від покоління до покоління, а, значить виховується національно свідомо, цілісна людина і ковітальна спільнота. Тобто спільнота, об'єднана національною ідеєю, самоідентифікована і здатна відроджуватися завдяки цій ідеї як синтезу державницьких, духовно-моральних та інших цінностей, зеленої ідеології соціогуманістичної політики, яка підживлює це середовище, розширяючи його до масштабу всеукраїнського чи навіть світового простору. Спочатку було Слово (Logos), тобто думка, ідея як знаннева (духовно-інформаційна) основа об'єднання людей в свідому спільноту для співпраці щодо творення своєї держави на наукових соціогуманістичних засадах.

ДІМ нації – це перманентний, природний і вільний суспільний процес передавання сучасниками наступному поколінню традиційної інформації (знань, досвіду), яку вони, успадкували від своїх попередників, зберегли та творчо примножили (приростили на якусь величину ΔI) не лише для збереження своєї етніонаціональної ідентичності (тягlostі розвитку), а й для того, аби не опинитися на узбіччі науково-технічного, технологічного, соціально-економічного чи будь-якого іншого прогресу як цивілізаційного планетарного явища.

На жаль, Україна постійно, а зараз в край боляче відчуває загрози своїй незалежності. В Україні сакраментальність шекспірівського запитання «бути чи не бути» набуває значно ширшого і трагічнішого аспекту: **буття** чи **небуття** титульного народу як **державної** нації зі всіма її ознаками: мовою, освітою, культурою, традиціями, творчою діяльністю тощо. Врешті, йдеться про знеособлення людини і знедержавлення нації у спосіб пригнічення, уповільнення, а відтак припинення їх духовно-інформаційної мобільності (**ДІМ**) як домінанти **соціального руху** інформації (знань, досвіду), як фактора самодостатності та конкурентоздатності нації, захисту її інформаційного простору, збереження мови, культури, традицій, національної ідентичності в умовах загроз глобалізаційного зодноріднення, яке в Україні має різну природу – залишково-імперську та невідвратно-цивілізаційну. Проте, соціанта ДІМ нації не набула належної уваги.

Цей рух здійснюється людиною (громадою, суспільством) шляхом традиційного її передавання «по вертикалі» (від покоління до покоління) як нематеріальний трансферт і творчого генерування **нових** знань «по горизонталі», здобутих на рівні одного покоління (чи особистості). Якщо в першому випадку домінантна роль належить сім'ї, школі, вишам, то в другому – науці, проектно-конструкторським організаціям, інноваційній, творчо-пошуковій активності і раціоналізаторсько-винахідницькій діяльності. Потенціал (сила, дії, чин, ефект) знань від двох попередніх векторів соціалізується як рівнодійна, побудована на основі їх інтегрування «по діагоналі», що відображає середовищеспроможність нації, її конкурентоспроможність в певних сферах діяльності. Як знанневомістка «вертикаль» спадковості (консерватизму, традиціоналізму) розвитку, так і модерна наукомістка «горизонталь» креативної інноваційної діяльності потребують відповідного правового забезпечення, аби прогрес відбувався з врахуванням двох основоположних складових (традиціях і новаціях), їх оптимальне поєднання, гармонійність якого забезпечує тягlostь (спадковість) і модерність (інноваційність) поступу.

У цьому контексті серйозної ваги потребує третій (**по-діагоналі**) вектор розвитку, який як **рівнодійний**, власне, складений з врахуванням сили

(дії, чину) двох перших напрямків (вертикального і горизонтального), формує комфортні умови для всебічного розвитку народу, себто **середовищеспроможність** нації як її **соборну здатність** вирватися на передові позиції науково-технічного, економічного, а відтак – цивілізаційного прогресу, зберігши вітчизняний, ексклюзивний доробок багатьох поколінь корінного народу для себе та світової культурної мозаїки. Розмита національна ідентичність применшує **середовищеспроможність** народу, яку вже віддавна за кордоном вивчає стосовно екології нова галузь науки – середовищезнавство (інвайронментологія). Адже є показники конкурентоспроможності вітчизняної економіки, її товарів, є індикатори платоспроможності населення, пропонується вивчати середовище як екологічний чинник. Але Україну чомусь зовсім не турбують суспільні – духовно-інтелектуальні, інформаційно-мовні, релігійні та інші **критерії** середовищеспроможності нації щодо відродження (передавання, виховання, збереження) **автентичних** якостей її співгромадян. Україна має турбуватися не лише втратою території, а і питомої мови, культури, традицій, обрядів тощо. Цей інтеграційний індикатор – доленосний для суверенного розвитку народу, адже відображає здатність громади (соціуму) бути **націєтворчим** середовищем (простором, джерелом, тлом) не лише в екологічному, економічному, технологічному, тобто конкурентоспроможному плані, а й в духовно-інтелектуальному, мовно-інформаційному, етнічно-культурному, демографічно-ментальному, політико-патріотичному аспектах відтворення (чи відродження після колоніальної денационалізації) людини, її сім'ї, систем освіти, науки, релігії, історичної пам'яті і таке інше. Себто бачити далі, опершись на плечі гігантів передової вітчизняної та світової думки, водночас, зберігаючи свою національну ідентичність, відрубність своєї культури, питомої мови, водночас свою суб'єктність в міжнародних взаєминах.

Цей вектор комплексно, у «знятому» вигляді «по діагоналі» відображає комфортні умови, необхідні для гармонізації середовищеспроможності людини (нації) зберігати як розмаїття форм своєї ідентичності, так і утримувати передові (а, можливо, і лідерські) позиції в динамічних процесах сучасного розвитку людства на рівні високих нанотехнологій, нових **соціогуманістичних** ідеологій, «зелених» екологій та інших сфер діяльності. Ці умови стають факторами зеленого дизайну, за якого інформаційний чи будь-який інший простір в контексті УНІ не пригнічує середовище, а співвідношення використання традиційної та інноваційної інформації – адекватне потребам розвитку людини, громади і корінного (автохтонного) народу. Цьому має сприяти **соціогуманістична** сила міжнародного права, сила бінарного захисту прав і людини, і нації, дієва не лише для сильних світу цього, а й для ним же ослаблених націй.

Належна увага до цього вектора нам постійно нагадуватиме, що йдеться не тільки про **сталість** (Rio+20) економічного, соціального, екологічного, а і збереження **тяглості** (спадковості, неприривності) духовно-інтелектуального розвитку ослаблених націй, в т. ч. і української за обставин названої вище подвійної глобалізації. Завдання такої якісно нової ідеології – створити необхідні умови, аби спільнота була **ковітальною, тобто здатною забезпечити свою самодостатність як суб'єкта власного розширеного відтворення і пов'язаних з ним комплексу господарських, духовних, гуманітарних та інших напрямків творчої діяльності**. З огляду на це, проводити модернізації економіки треба не «поза рамами нації», аби «вселюдськими фразами інтернаціоналізму...прикрити своє духовне відчуження від рідної нації», за Іваном Франком, як це вже було із індустріалізацією чи колективізацією «всей страны». Нині дуже важливо, щоби розрекламовані ринкові перетворення (насправді їх імітація) не набули суто технічних, регіональних доміант та ухилів, а відповідали загальнонаціональним цінностям, соціогуманістичним потребам духовного ренесансу нації, захищали її людину від подальшого національного знеособлення, нищення інтелекту, питомої мови як Логосу народу, його генфонду. Водночас захистили корінний (титультний) український народ від подальшого **знедержавлення**, адже його свідомість, історичну пам'ять впродовж тривалого періоду окупанти жорстоко «зачистили» від бажань стати Державною Нацією, бути **суб'єктом** власного державотворення, а не **об'єктом** колоніально-імперського впливу; мати свої державні атрибути, виховувати дітей на духовних цінностях, національній автентичності, тобто українськості як лише їй внутрішньо притаманній якісній ознаці.

Отже, в перспективі питання: встануть та, головне, чи витримають реформаторський курс новонароджені держави без **нової концепції** допомоги **ослабленим**, без правової підтримки живильної сили ренесансу їх середовища буття та національного простору розвитку. Це стратегічно доленосне питання далі відкрите. І не лише для України, особливо зараз. Доконечно потрібно, хочемо того чи ні, в якомога стислий термін на основі української національної ідеї розробити концепцію **зеленої ідеології** не лише з акцентом на екологію, економіку, а і на **соціогуманістичні цінності** як духовно-моральні, консолідуючі імперативи збереження **середовищеспроможності** нації за складних умов і нових викликів. І конституційно-правові рішення не повинні ігнорувати ці насущні соціогуманістичні проблеми. Принаймні у цьому контексті українська освіта, мова, культурні традиції, духовність нації негайно потребують **червонокнижного** (аналогічно з загрозами зникаючій флорі та фауні) соціогуманістичного захисту на «не чужій – не своїй землі» як духовний ексклюзив нації, як фундамент її внутрішньої

консолідації та зовнішньої рівнопартнерської інтеграції. Це вимагає нової **соціогуманістичної** парадигми захисту ослаблених народів і народностей, підсилення міжпоколінних (міжпоколінневих) трансферів (трансфертів) щодо збереження національної ідентичності та створення нових площин діяльності стосовно підвищення активності продукування суспільних благ і гарантій не тільки для наслідування світової концепції сталого розвитку, а й збереження соціальної, етнічної тяглості (спадковості) нації – соціально-економічної, науково-технічної, мовно-культурної та ін.

Висновки. З огляду на це, розбудова стратегії розвитку України мала б більше, на наш погляд, акумулювати пріоритетні об'єднуючі чинники, зокрема духовно-інтелектуальні характеристики еліти (патріотизм, мораль, духовність, інтелектуалізм, креативність, альтруїзм, професіоналізм, освіченість тощо) як **ядра** нації, ефективні механізми продукування нових знань, новаторської інформації, якісних проектів будь-якого національного чи територіально-громадського рівня, різних ідей для **випереджувального** розвитку, який став би знаковим фактором прориву України на світові ринки інтелектуальної власності, запровадження високих інформаційних технологій та знаньомісткої економіки, зрештою підвищення життєвого рівня українського народу, а відтак збереження його українськості, європейської та атлантичної інтеграції.

За такого підходу до суспільної ролі інтелектуальної еліти, до визнання важливості конвергенції створених нею знань, інформації як чинників вирівнювання рівнів розвитку людських спільнот, світів, здавалось би, регіоналізм повинен би позбутися політичної привабливості та відійти на задній план у загальноукраїнських державо-націотворчих програмах. Проте, він далі залишається політичним підґрунтям певних партій, що більше, в їх намаганні розколоти Україну. Партійна фетишизація регіоналізму, зусилля деяких політичних лідерів плюс кон'юнктурних вчених витворити і «онаучити» федералізацію, сепаратизм, видати на-гора нову науку – регіоналогію, регіоніку чи регіоналістику, особливо під час виборчих кампаній або блокування процесів євроінтеграції, – навіть не заважає справді наукова теза: **геніальне регіональним не буває**. Введення в суспільний обіг регіоналізму – це не робочий інструментарій поліпшення соціально-економічного стану регіонів, а методологія творення місцевих царьків, які безконтрольно можуть вести своє нетрудове збагачення. Це не «онаучування» (сеєнтрифікація) виробництва матеріального і нематеріального продукту, а «одонеччування» вертикалі влади, розгул корупції, обману і безвідповідальності, що стало наскрізними державними пріоритетами. Звідси, власне, соціальний магнетизм і мода на різні регіональні республіки. Неопрацьованість державної ідеології, належного інформаційного забезпечення державотворчих процесів спричинили певну зашореність соціуму, вузький партійний підхід до розв'язання регіональних

проблем, девальвували загальнонаціональні вартості. І сьогодні регіональні еліти не фокусують громадську думку суспільного загалу, не мобілізують його синергійні зусилля, інтелекту нації на необхідність розробки стратегії розвитку всієї України як самостійної держави корінного народу; на вирішення панукраїнських проєктів, врешті, не допомагають Україні як макрорегіону, якому треба вступати в ЄС, НАТО та в інші світові чи європейські структури **цілою** країною.

Отже, справа тут не у федералізації чи підвищення ролі місцевого самоуправління, а в розгляді доцентрових чи відцентрових сил державотворення, в розбудові соборної української України замість колоніальної Новоросії чи Малоросії; в любові до України, а не в бажанні її розчленити і по частинах – окупувати. Головне, аби **відцентрові сили не стали антиукраїнськими, антидержавними**. Саме на цьому мають зосередитися сили національно-патріотичної еліти та їхні напрацювання в царині УНІ. Адже справа в тім, що найбільша національна меншина в Україні – російська – претендує на територію, на інформаційний простір титульного українського народу, що здобув свою державну Незалежність, дав назву державі, йде в Європу. Власне, ця меншина аж ніяк не хоче з цим змиритися. Все інше, в т. ч. і «язык, правый сектор, бендеровцы, фашисты и т. д. «– другорядне, спекуляції та камуфляж. Головне, що ця меншина специфічна, бо, передовсім, не хоче з цим статусом змиритися. Її постімперські амбіції постійно підживлюються і підбурюються ззовні. У неї **інша** ідейність, ментальність, історична пам'ять, врешті, метропольність щодо сприйняття центра випромінювання силових ліній впливу – особливо інформаційного, духовно-інтелектуального. **Транспозиція** каналів впливу – конче потрібна.

На початку ХХІ століття незалежна Україна, яка традиційно і мирно святкувала свій 23-й вільний Великдень та водночас ювілейний 200-й рік від дня народження її геніального Пророка Тараса Шевченка, – пережила найбільшу небезпеку для своєї державності. Українські та світові еліти не передбачили і не справилися із загрозами, що несподівано в 2014 році нависли над національною безпекою України з боку північного сусіда, який нахабно анексував частину її території, спричинив сепаратистські злочинні дії та жертви на Сході України. Цей сусід, не лише раптово, скинувши маску брата, гаранта нашої суверенності після відмови нас від наявного ядерного потенціалу, перетворився на окупанта, а й змусив синів і дочок України об'єднатися і серйозно задуматися над буцімто забутим Шевченковим застереженням: «...москалі – чужі люде, Роблять лихо з вами».

Проте, небезпека нині загрожує не тільки нам, українцям. Російський новітній агресор України поставив під великий сумнів всю **світову**

систему безпеки, здатність міжнародних інституцій (організацій) належно виконувати свої функції щодо захисту світового порядку, прав і свобод людини, націй і народностей. Він знехтував навіть тим, що Україна на початку створення ООН, була і є її фундатором, бере якнайактивнішу участь в її миротворчих акціях. Сьогодні Україна може пред'являти і по праву пред'являє претензії до міжнародних гарантів її національної безпеки за нерішучість їхніх дій, які обмежувалися лише певною протестною стурбованістю, економічними санкціями та рішучим осудом агресора. Але що для імперської Росії осуд міжнародного співтовариства, коли перед нею такий ласий кусочок, як Україна, без якої немає легітимізації їхньої імперії, що буцімто «історически пошла от Киевской Руси».

Водночас треба винити всі уряди залежної та незалежної України за те, що за час їхнього правління не була напрацьована і широко соціалізована **стратегія** національної ідеї, не було духовно-інтелектуального забезпечення розбудови держави народу, що дав їй назву, візії захисту національних інтересів країни. **Україна не витворила нову концепцію доби свого квітального духовного і національного відродження, яка стала б науково-методологічною основою для прийняття на міжнародному рівні нової соціогуманістичної парадигми бінарного захисту і людини, і націй за сучасних трендів глобалізації та ренаціоналізації світу. Але чи дослухаються сильні світу цього до соціогуманістичних пропозицій країн, що шукають своє місце під Сонцем?**

Росія, як колишня імперія, без міжнародного тиску не позбудеться постколоніально-реваншистських намірів повернути собі втрачене. Тому новоспечені російські імператори, як і компартійні царі і царьки ведуть проти України нині економічні, інформаційні та навіть гарячі **гібридні** війни. Такі провокації **синтезовані** потугою гноблення народів **царською та радянською імперіями** та їхньою **спадковою люттю на самостійність** суб'єктів, що посміли вибрати цивілізаційний вектор свого розвитку та європейської інтеграції. Останнє не могло не настрашити будь-яку Росію – царську, білу чи червону, а путінську – поготів. Війну на Сході України розглядаймо як гібрид російських імперій. Не гібридні зелені чоловічки, а спадкоємці «облаштування отечества імперського» при нагоді, скрито, коли міжнародна спільнота, приспана «дезами» новоімперської збоченої кремлівської пропаганди, втратила пильність, раптово, без оголошення війни, розпочинають неприкриті гарячі військові дії, ідеї яких давно виношували і нині задалегідь лише технічно добре забезпечили та ідеологічно закамфлювали. Такий підступно підготовлений удар в спину саме відчула Україна з боку Росії як одного з Будапештських гарантів її суверенності. Ба більше, для прикриття своїх реваншистських намірів «гарант»

пропагандистськи використав чергову брехливу «дезу», – придуманий ним же міф про нібито неймовірне «притеснення» російськомовних туземними націоналістами, яких для кращого світового сприйняття називали фашистами, «бендеровцями» (благо вже не «мазепенцями») чи «петлюровцями»). Нині путінська «архідемократична» Росія після потужної пропагандистської олжі цинічно виступає перед світом в ролі такого собі пухнастого миротворця, гуманіста і альтруїстичного захисника, який тяжко і з великими втратами змушує до миру молдован в Молдові, грузин в Грузії, а українців до федералізації України, до уважного ставлення і вислуховування підбурених і озброєних нею ж сепаратистів, засланих диверсантів, різних асоціальних елементів, регіонально-компартійних п'ятиколонників тощо. Захід повинен це зрозуміти і допомогти народам, що визволяються із «братніх обіймів», що насправді стали імперськими удавками.

Це все ставить перед Україною всенародну мету: розбудувати власну модерну національну державу на спільних духовно-культурних цінностях, патріотичних почуваннях та інтелектуальних кодах українського народу, на традиціях, нормах і правилах, притаманних його спільноті; на інноваційних підвалинах (освіті, науці, інформаційних та інших новітніх технологіях) модернізації національної економіки, її перепрофілювання та реструктуризації відповідно до сучасних завдань формування нових укладів, підвищення рівня людського розвитку та досягнення світових стандартів життя.

У цьому контексті стратегія розвитку держави має виходити з **соціогуманістичної** парадигми буття нації, що оптимально поєднує морально-націо-державоцентричність усередині країни і співпрацю з європейським (світовим) співтовариством **на засадах паритетного захисту і людини, і нації. Не може бути вільною людиною, коли підневільна її нація.** Введений в науковий обіг дискурс «соціогуманістичний» віддзеркалює **бінарну** парадигмальну сутність збереження автентичності українців, котра полягає в паритетному підході до **гармонізації** прав людини і нації; потребу їх захисту в адекватному, сприятливому для їх розвитку середовищі, а відтак – просторі; в його якнайширшому інформаційно-мовному, світоглядному, національно-патріотичному, державотворчому, врешті, геополітичному, геостратегічному вимірі. Ця парадигма – **двовалентна**: йдеться про адекватний, якісно новий – «**подвійний захист**» українців (людини і нації) не на чужій, однак, не своїй землі. У цій ситуації для України надважливим є соціогуманістичний захист людини, її розгляд не поза «**рамами нації**», а в системі комплексного загальнодержавного розвитку, який забезпечуватиме збільшення можливостей народу в сенсі його квітального національного і духовного відродження. Проте, після віроломної анексії Криму, підтримки

сепаратистів на сході України стає зрозумілим, що таке відродження можливе тільки за потужної міжнародної протекції та контролю.

Незалежність України під загрозою. Серйозність ситуації вимагає якнайшвидше надати соціогуманістичній парадигмі статусу **світового морально-правового імперативу**, відповідної **міжнародної** юрисдикції та **колективної** європейської оборони. Лише за такого широкомасштабного і комплексного розуміння, правового і військово-силового забезпечення запропонованого дискурсу можна ефективно втілити **універсальність соціогуманістичних принципів захисту держав**, що розвиваються, оберігти автентичність ослаблених імперіями народів від неприкритих гібридних війн, подальших постколоніальних асиміляційних експериментів та залишково-постімперських (посттоталітарних) тисків.

Комплексне забезпечення міжнародних соціогуманістичних взаємин звичайно потрібне – у світі відбувається не лише експлуатація людини людиною, а й **нації** (націй) **нацією**. Водночас, якщо світове співтовариство прийняло Декларацію прав людини, то Декларації прав народів досі немає. Шкода, але панує змагання за лідерство сильних світу цього, а дехто прагне і в ХХІ віці стати всемогутнім диктатором керованої (?) демократії, окупувати землі сусіда, диктувати суверенним унітарним державам федеративний устрій тощо. Не все людське – людяне. Якщо поняття «соціальне» означає людське, суспільне, а «гуманне» – людяне, то їх синтез, власне, складе нову «соціогуманістичну» якість, потрібну більше, ніж синтезований новотвір – гібридна війна. На цьому тлі українська стратегічна **ідея**: «Україна: соборна, українська, гідна людини і нації» несе важливі **соціогуманістичні** цінності та мотиви діянь, які можуть в майбутньому сформувати духовно-інтелектуальну ідеологічну платформу державотворення, на якій будуватиметься доктрина національної безпеки, стратегія розвитку держави, система колективного захисту.

Таким чином, соціогуманістична парадигма служить теоретико-методологічною основою для нового визначення складових УНІ як її сучасної візії, реалізація якої, своєю чергою, накладає на УНІ місію (нові поклонання, завдання) щодо національної безпеки, імперативів буття нації, збереження її ідентичності, українськості, вибору **стратегічного** вектора інтеграції, ціннісних пріоритетів, пріоритетів, інтересів та ефективної нової структурної політики.

Vovkanych S. Y. Ukrainian national idea and elite: centripetal (united) and centrifugal (regional) calls.

The article accents the necessity of Ukrainian society consolidation on the basis of national idea elaboration, which accumulates ethnical, civilizational and integrational components of development. The pith of such matter is the

definition of Ukraine as a united, truly Ukrainian and worth of human being state. The author brings forward a new socio-humanistic existence paradigm as the matrix of Ukrainian idea creation, based on the protection of nation in general and each citizen in particular; their languages, cultural traditions, informational space etc. In these meaning the motive powers of united society progress, potential of its knowledge economy, without the effective socialization of which the equal partnership integration to the civilization world society is impossible, are analyzed on the one hand. On the other, the ability of society for protection among the diversity of languages, cultures and other nation determinants, the possibility of each ethnos to protect the territorial, economic, informational and other segments of nation space in globalised (frequently far from socio-humanistic) world is eliminated.

Keywords: the Ukrainian national idea, stability and continuity of social development, social-humanic paradigm, ideology of arrangement of the state and development of the nation, national identity, nation environmentability.

Вовканич С. И. Украинская национальная идея и элита: центростремительные (соборные) и центробежные (региональные) вызовы.

Отмечено необходимость консолидации украинского общества на принципах проработки национальной идеи, которая аккумулирует этнические, цивилизационные и интеграционные компоненты развития как националцентричные. Их фундаментальная сущность заключается в определении Украины как соборной, украинской, достойной человека и нации (государства). Автор выдвигает новую социогуманистическую парадигму существования нации как матрицу создания украинской идеи, которая основывается на паритетной защите нации и каждого гражданина, их языков, культурных традиций экономического, информационного и других пространств. В этом смысле анализируются движущие силы развития соборного сообщества, с одной стороны, как доцентровые, столично-метропольные, без эффективной социализации которых нация не сможет модернизироваться и на равных партнерских принципах интегрироваться в мировое цивилизационное содружество. Из второго, – элиминируется способность социума сохранить свою подлинность (обособленность, идентичность) среди разноразвья культур, традиций и других главных признаков окремишиности каждого народа, то есть его возможности защитить территориальный, экономический, культурный, информационный и другие сегменты национального пространства при условии глобализации и действия центробежных, особенно антиукраинских, антигосударственных постимперских сил.

Ключевые слова: украинская национальная идея, постоянство и тяжесть общественного развития, социогуманистична парадигма, идеология создания государства и становления нации, национальная идентичность, середовищеспроможность нации.